

FACULTAT DE CIÈNCIES POLÍTIQUES I DE SOCIOLOGIA

LLICENCIATURA: **CIÈNCIES POLÍTIQUES I DE L'ADMINISTRACIÓ**

ASSIGNATURA: **25261 RELACIONS INTERNACIONALS (10,5 crèdits)**

DURADA: **Anual**

CURS: **Segon**

CURS ACADÈMIC: **2005/2006**

Grup 01. Prof. Ferran Izquierdo / Prof. Federico Guerrero

Grup 02. Prof. Oriol Costa / Prof. Francesc Serra

Grup 51. Prof. Ferran Izquierdo / Prof. Federico Guerrero

OBJECTIUS DE L'ASSIGNATURA

L'assignatura presenta un doble objectiu:

- a) familiaritzar als estudiants amb l'instrumental d'anàlisi de les relacions internacionals (marc teòric);
- b) proporcionar-los informació sobre esdeveniments clau de l'escenari global, amb l'objectiu d'aplicar el marc teòric de la disciplina a diversos fenòmens que es donen a l'àmbit internacional.

EXPLICACIÓ DE LA DISTRIBUCIÓ DEL PROGRAMA

El programa es divideix en **tres grans blocs**. Els dos primers blocs es treballen durant el primer semestre, mentre que el segon semestre està dedicat íntegrament a treballar el tercer bloc:

1) en el primer [Temes 1-4], es repassen les diverses **orientacions teòriques** (origen de la disciplina; tradicions filosòfico-polítiques de pensament; paradigmes i debats teòrics de la disciplina);

2) en el segon [Temes 5-18], es revisen els **actors** (actors estatals i no estatals, concepte de potència internacional, organitzacions internacionals), **l'estructura** (distribució del poder dins el sistema internacional) i la **dinàmica** del sistema internacional (diversitat de dinàmiques compreses entre els fenòmens de cooperació i conflicte: ús de la força, cooperació pel desenvolupament, integració, etc.)

3) finalment [Temes 19-36], s'analitza la **societat internacional global de la guerra i la postguerra freda** des de quatre perspectives o lògiques: la lògica **Est-Oest** (dimensió político-militar de la guerra freda); la lògica **Centre-Perifèria** (també anomenada Nord-Sud, la qual tracta les relacions econòmiques i polítiques entre els països industrialitzats i els països en vies de desenvolupament); la **interdependència econòmica** (creació d'un sistema econòmic internacional); i els **"problemes globals"** (globalització, reforma Nacions Unides, drets humans, mediambient, concepte de seguretat, etc.).

PROGRAMA

PART I. TEORIA I CONCEPTES

Tema 1. Les relacions internacionals com àrea d'estudi

1. La problemàtica internacional: guerra i pau
2. Origen de la disciplina: l'impacte social i intel·lectual de la I Guerra Mundial
3. Origen anglo-saxó de la disciplina: el marc de les ciències socials
4. Substrat idealista de la disciplina: institucionalització i seguretat col·lectiva

Tema 2. La teoria internacional: les grans tradicions de pensament

1. Tradició hobbesiana: anarquia o estat de naturalesa
2. Tradició grociana: ordre o societat d'estats
3. Tradició kantiana: emancipació o comunitat mundial

Tema 3. Grans aproximacions a les relacions internacionals

1. Paradigmes, mapes mentals o imatges del món
2. Realisme i anàlisi de la guerra freda
3. El transnacionalisme i els problemes globals
4. L'estructuralisme i el sotsdesenvolupament
5. La teoria de les relacions internacionals en els anys 90

Tema 4. La societat internacional actual

1. Objecte d'estudi de les relacions internacionals
2. Societat d'estats i societat transnacional
3. Anarquia *versus* ordre
4. Mecanismes d'ordre internacional
5. Fragmentació *versus* globalisme

PART II. SISTEMA INTERNACIONAL

Tema 5. El sistema internacional: instrument d'anàlisi

1. Definició i elements del sistema (actors, estructura, dinàmica i regles de funcionament)
2. Àmbit geogràfic: sistema obert o parcial *versus* sistema tancat o mundial
3. Sistema de valors: sistema homogeni *versus* sistema heterogeni
4. Nivells d'anàlisi: subsistemes geogràfics i subsistemes funcionals

Tema 6. Els actors del sistema internacional

1. Definició d'actor internacional
2. Tipologia clàssica (estats, organitzacions internacionals i forces transnacionals)
3. Altres tipologies

Tema 7. L'estat: el sistema d'estats

1. Igualtat jurídica: sobirania i territori
2. Desigualtat en el sistema d'estats: capacitat i poder internacional
3. Recursos tangibles i intangibles
4. La transformació del poder internacional a finals del segle XX: el poder "suau"

Tema 8. Les potències del sistema

1. La jerarquia en el sistema d'estats: l'exercici del poder internacional
2. Les potències diplomàtiques tradicionals
3. El fenomen de les superpotències al món nuclear
4. Diversificació del fenomen: potència hegemònica, gran potència, potència mitjana i potència regional
5. El concepte de potència internacional en l'actualitat: el control del poder estructural

Tema 9. Les organitzacions internacionals

1. Definició d'organització internacional (intergovernamental)
2. Origen i desenvolupament del fenomen
3. Tipologies: abast geogràfic, finalitat funcional
4. Estructura i mecanismes de presa de decisions
5. Regionalisme i organitzacions internacionals

Tema 10. Nacions Unides

1. Gènesi de l'organització: San Francisco
2. Finalitat multifuncional
3. Principis i propòsits: la Carta de les Nacions Unides
4. Estructura institucional
5. Mecanismes de presa de decisions

Tema 11. Nacions Unides: àmbits d'actuació

1. Pau i seguretat internacionals (capítols VI i VII de la Carta)
2. Les operacions de manteniment de la pau
3. Progrés econòmic i social, desenvolupament
4. Drets humans
5. Desarmament

Tema 12. Les forces transnacionals

1. Definició i tipologia de les organitzacions no governamentals (ONGs)
2. Els grans àmbits d'actuació de les ONGs: drets humans, medi ambient, desenvolupament i ajut humanitari
3. Definició d'empresa transnacional
4. Impacte de les empreses transnacionals en la societat internacional

Tema 13. L'estructura del sistema internacional

1. Polaritat i distribució del poder
2. Tipologia: sistema unipolar, bipolar o multipolar
3. Policentrisme *versus* polaritat
4. Continuitat i canvi en el sistema (el debat sobre les causes del final de la Guerra Freda)

Tema 14. La dinàmica del sistema internacional: conflicte

1. La noció de conflicte en Ciències Socials
2. Tipologia de conflictes
3. Conflicte i ús de la força
4. Tensions, crisis i guerra

Tema 15. Nova conflictivitat internacional

1. Mapa de la conflictivitat internacional
2. El predomini dels conflictes armats intraestats
3. Conflictes no armats: econòmics, mediambientals, culturals, socials

Tema 16. La dinàmica del sistema internacional: cooperació

1. La noció de cooperació
2. Àmbits de cooperació (polític, militar, econòmic)
3. Formes de cooperació (formal *versus* informal, bilateral *versus* multilateral, pública *versus* privada)

Tema 17. Cooperació per al desenvolupament

1. Aclariments conceptuals
2. L'ajut oficial al desenvolupament (AOD): bilateral *versus* multilateral, reemborsable *versus* no reemborsable
3. Característiques i evolució
4. Cooperació multilateral: OCDE, NN.UU., UE
5. El paper del Comitè d'Ajuda al Desenvolupament (CAD)

Tema 18. La dinàmica del sistema internacional: integració

1. La noció d'integració
2. Tipologies d'integració: formal *versus* informal, negativa *versus* positiva
3. Etapes de la integració: integració econòmica, integració política
4. La integració com a comunitat de seguretat

PART III. LA SOCIETAT INTERNACIONAL GLOBAL (1945-2000)

Tema 19. Presentació de les grans dinàmiques de la societat internacional contemporània

1. La fractura Est-Oest
2. La fractura Centre-Perifèria
3. Interdependència econòmica
4. Problemes globals

Part III. 1. Construcció de la societat internacional de guerra freda

Tema 20. Bipolarisme diplomàtic-militar

1. Alta: les bases d'un nou ordre entre enemics
2. Definició de Guerra Freda: la base ideològica del conflicte Est-Oest
3. Esferes d'influència: la divisió bipolar d'Europa i Àsia (la guerra de Corea)
4. La política de blocs: les aliances militars (OTAN, SEATO, CENTO, OTV)
5. Duopoli nuclear: l'equilibri del terror com a regla entre les superpotències

Tema 21. Hegemonia en el sistema econòmic internacional

1. Els Estats Units: la potència hegemònica
2. Bretton Woods: els principis del sistema
3. Institucions financeres: Banc Mundial i FMI
4. Institucions comercials: GATT, OMC

Tema 22. Fragmentació del sistema i aparició d'un tercer bloc

1. La descolonització: procés i efectes sobre el sistema
2. El moviment afro-asiàtic: la declaració de Bandung o la resposta de la perifèria a la política de blocs
3. Els grans actors de la perifèria: Índia, Indonèsia, Xina
4. El Moviment dels No Alineats
5. El Grup dels 77 i l'inici del diàleg Nord-Sud (UNCTAD)

Part III. 2. Evolució i canvi de la societat internacional: de la Guerra Freda a la post-Guerra Freda

Tema 23. La distensió entre els blocs (1968-1975)

1. La crisi dels míssils de Cuba: un precedent decisiu
2. La política Nixon-Kissinger de distensió: el triangle EUA-URSS-Xina
3. Els àmbits de la distensió: armes nuclears, conflictes regionals i relacions econòmiques
4. Policentrisme i erosió dels blocs: la ruptura xino-soviètica
5. Distensió i paneuropeisme: *Ostpolitik* i CSCE

Tema 24. Crisi i multipolarisme econòmic en la dècada dels setanta

1. El retrocés dels Estats Units en l'economia mundial: la revisió dels principis del lliure canvi
2. Japó i la Comunitat Europea, potències comercials
3. La crisi del sistema monetari internacional
4. L'impacte de les crisis del petroli: el paper de l'OPEP
5. El G-7: gestió del multipolarisme econòmic

Tema 25. L'organització político-econòmica de la perifèria en la dècada dels setanta

1. Política global de la perifèria: Nou Ordre Econòmic Internacional (NOEI), Nou Ordre Mundial de la Informació i de la Comunicació (NOMIC)
2. L'impacte de les crisis petrolíferes en la perifèria
3. Evolució i declivi del diàleg Nord-Sud
4. La influència de la perifèria en les normes internacionals: el patrimoni comú de la humanitat

Tema 26. Fi de la distensió i segona Guerra Freda (1975-1985)

1. Els efectes de la síndrome Vietnam en la política exterior dels Estats Units
2. Extensió de la influència soviètica: Angola, Etiòpia, Afganistan
3. Intervencionisme dels Estats Units a Amèrica Central: Nicaragua
4. Crisi en el duopoli nuclear: cursa d'armaments (la guerra de les galàxies)

Tema 27. Reorganització del sistema econòmic en la dècada dels vuitanta

1. Món econòmic tripolar: Estats Units-Japó-CE
2. Els tigres asiàtics i el seu pes comercial
3. Estratègia dels Estats Units: nous temes en l'agenda del comerç internacional (Ronda Uruguai)
4. Fluxes financers: l'endeutament dels EUA
5. Intents de gestió col·lectiva en matèria monetària (G-5)

Tema 28. L'explosió de la perifèria en la dècada dels vuitanta

1. La diversificació en la perifèria (NIES, països menys avançats, exportadors de petroli)
2. El problema del deute: Amèrica Llatina
3. La fi del diàleg Nord-Sud com a diàleg global
4. La crisi del Moviment dels No Alineats
5. Perifèria i fractura cultural: la revolució iraniana i l'islamisme

Tema 29. La fi del sistema bipolar (1985-1989)

1. L'efecte Gorbtxov en la política exterior soviètica
2. El diàleg EUA-URSS: desarmament nuclear (INF)
3. Negociacions sobre conflictes regionals (Cambodja, Angola, Namíbia)
4. Procés de descomposició del bloc de l'Est: la caiguda del Mur de Berlín

Part III. 3. La societat internacional de la post-Guerra Freda

Tema 30. Reestructuració polític-militar del sistema

1. La Guerra del Golf: el nou ordre internacional
2. La desintegració de la Unió Soviètica
3. Les guerres a l'antiga Iugoslàvia: lideratge dels Estats Units
4. Definició de l'actual sistema: un sistema unipolar?

Tema 31. Integració regional i organització global de l'economia

1. Globalització econòmica (finances, producció, comerç)
2. Nou regionalisme: TLC, Mercosur, APEC
3. Evolució del comerç internacional: la Ronda Uruguai del GATT i l'OMC
4. El consens de Washington: *diktat* del lliure mercat

Tema 32. Globalització desigual: una perifèria sense expectatives

1. La depauperació del continent africà
2. L'augment de les diferències econòmiques: Amèrica Llatina
3. Problemes socials: migracions
4. La reducció i reestructuració de l'ajuda al desenvolupament en la post-Guerra Freda

Tema 33. Nacions Unides: els desafiaments del segle XXI

1. "Un programa de pau": diplomàcia preventiva, establiment, manteniment i consolidació de la pau
2. El paper de Nacions Unides en matèria de pau i seguretat (les Operacions de Manteniment de la Pau)
3. La reforma de Nacions Unides: l'estructura interna de poder (Consell de Seguretat)
4. Perspectives de finançament

Tema 34. La redefinició del concepte de seguretat

1. Noves concepcions de la seguretat: la seguretat multidimensional
2. Informes Palme, Brundtland i Carlsson
3. L'agenda de la seguretat global: definició i continguts
4. Temes de l'agenda: proliferació nuclear, narcotràfic, salut i població (desnutrició, sida), terrorisme

Tema 35. L'agenda de la seguretat global: mediambient

1. L'evolució dels temes mediambientals en l'agenda de relacions internacionals
2. Mediambient i desenvolupament: desenvolupament sostenible
3. La Conferència de Rio
4. Construcció de règims mediambientals: capa d'ozó, canvi climàtic, biodiversitat

Tema 36. L'agenda de la seguretat global: drets humans

1. Ingerència humanitària: la qüestió de les minories en un mapa en transformació
2. Drets humans de tercera generació: dret a la pau, dret al desenvolupament
3. Ajuda internacional i drets humans: clàusules de condicionalitat
4. Conferència de Viena: debat sobre la concepció universal dels drets humans

BIBLIOGRAFIA BÀSICA

Pel seguiment dels **dos primers blocs** de l'assignatura és **obligatòria** la lectura del manual de l'assignatura: Barbé, E., *Relaciones Internacionales*, Madrid: Tecnos, 2003 (2ª edició).

Alguns llibres recomanables per aquesta part de l'assignatura són:

- Bull, H., *La sociedad anárquica*, Madrid: Los Libros de la Catarata, 2004.
- Carr, E.H., *La crisis de los veinte años (1919-1939). Una introducción al estudio de las relaciones internacionales*, Madrid: Los Libros de la Catarata, 2004.
- Del Arenal, Celestino, *Introducción a la relaciones internacionales*, Madrid: Tecnos, 1990 (3ª edició)
- Viotti, P.R. i Kauppi, M.V., *International Relations Theory. Realism, Pluralism, Globalism, and Beyond*, Boston: Allyn and Bacon, 1999 [3ª edició].

De totes maneres, durant el primer semestre els professors publicaran una sèrie de dossiers de lectures vinculades amb el temari.

En relació al **tercer bloc** de l'assignatura, no existeix un manual *strictu sensu*. Potser el més semblant per tal de poder seguir l'estructura del temari d'aquest bloc sigui el de Lundestad, G., *East, West, North, South. Major Developments in International Politics since 1945*, Oxford: Oxford University Press, 1999 (4ª edició).

La manca d'un manual per aquest bloc es veu compensada per la publicació per part dels professors de dos dossiers de lectures que porten per títol “Dossier Guerra Freda” i “Fractura Centre-Perifèria”. Aquests dossiers es veuran complementats per tota aquella documentació (notícies, transparències, mapes, etc.) que els professors pengin al seu respectiu espai de Campus Virtual de l'assignatura.

D'altra banda, alguns llibres recomanables per l'anàlisi del sistema internacional són:

- Attinà, F., *El Sistema político global: introducción a las relaciones internacionales*, Barcelona: Paidós, 2001
- Held, D., *La democracia y el orden global: del estado moderno al gobierno cosmopolita*, Barcelona: Paidós, 1997.
- Nassau, A., *Worlds apart: the north-south divide and the international system*, London: Zed Books, 1993
- Nye Jr., J. S., *La paradoja del poder norteamericano*, Madrid: Taurus, 2003

SISTEMA D'AVUACIÓ

Bloc/Apartat/Tema	Pes	Descripció
Blocs 1 i 2	45%	- Prova parcial escrita. - Comentari de text sobre el llibre de Galeano segons Galtung, 10% de la nota del primer semestre. - Lliurament de papers sobre temes proposats pel professor i/o les conferències organitzades en el marc de l'assignatura, així com ressenyes dels llibres o articles proposats pel professor. - Participació en seminaris organitzats en el marc de l'assignatura per aprofundir en algun aspecte del temari.
Bloc 3	45%	- Prova final escrita. - Prova parcial escrita. - Lliurament de papers sobre temes proposats pel professor i/o les conferències organitzades en el marc de l'assignatura, així com ressenyes dels llibres o articles proposats pel professor.
Pràctiques	10%	- Elaboració de treballs i informes sobre aspectes vinculats amb el programa. - Realització de seminaris i debats amb petits grups d'alumnes a partir de material documental, bibliogràfic i audiovisual.

Avaluació dels blocs: els blocs 1 i 2 són examinats mitjançant una prova parcial escrita que es realitza al mes de febrer.

1. Aquells alumnes que en aquesta prova **no assoleixin** una nota mínima de 4, a la convocatòria de juny (única convocatòria oficial de l'assignatura degut a la seva anualitat) s'han d'examinar d'aquests dos blocs i del bloc 3 (és a dir, de **tot el curs**). Per tal de superar l'assignatura, els alumnes han d'obtenir una **nota mínima de 5 a la convocatòria de juny**.
2. Aquells alumnes que en aquesta prova de febrer **assoleixin** una nota mínima de 4, a la convocatòria de juny solament s'han d'examinar del **bloc 3**. Per tal de que la nota de l'examen de juny els hi pugui fer mitjana amb la nota de l'examen de febrer han d'obtenir a **l'examen de juny una nota mínima de 4**. Aquells estudiants que no obtinguin aquesta nota mínima al juny tindran suspesa l'assignatura i hauran de presentar-se a la **totalitat del curs a la convocatòria de setembre**. Per exemple, un alumne que obtingui un 7 a la prova parcial de febrer i un 3 a la prova parcial de juny tindrà suspesa l'assignatura i s'haurà de presentar a la convocatòria de setembre. Els alumnes que es presenten a la convocatòria de setembre parteixen de zero a nivell de nota (és a dir, utilitzant l'exemple anterior, el 7 de la convocatòria de febrer no es té en compte, ja que la única nota vàlida és la nota mitjana final obtinguda al juny; en aquest sentit, la parcialitat de les notes solament és vàlida quan es supera l'assignatura al juny). **Per tal de poder superar l'assignatura a la convocatòria de setembre caldrà que la nota obtinguda sigui com a mínim d'un 5.**

Avaluació de les pràctiques: les pràctiques es realitzaran durant el segon semestre. Aquestes pràctiques combinaran la vessant presencial amb la del treball autònom (ja sigui individual o en grup). Per tal de superar les pràctiques i no haver de realitzar la pregunta de pràctiques a l'examen de la convocatòria de juny, caldrà que els **alumnes lliurin un percentatge mínim de les pràctiques realitzades al llarg del curs** (aquest percentatge serà degudament comunicat pel professor a principis del segon semestre). Aquells

Bibliografia recomanada (texts fonamentals i obres de referència)

AA.VV., *El estado del mundo 2005*, Madrid: Ed. Akal.

Anuario Internacional CIDOB, Barcelona, Fundación CIDOB.

ARACIL, R.; OLIVER, J.; SEGURA, A., *El mundo actual: De la Segunda Guerra Mundial a nuestros días*, Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 1995.

ARON, R., *Paz y Guerra entre las Naciones*, Madrid: Alianza, 1985 (2 vols.)

BANCO MUNDIAL, *Informe sobre el Desarrollo Mundial (anual)*, Washington, Banco Mundial.

BAYLIS, J. I SMITH, S. (ed.), *The Globalization of World Politics. An Introduction to International Relations*, Oxford: Oxford University Press, 1997

BIMBI, L. (ed.), *No en mi nombre: Guerra y Derecho*, Madrid: Editorial Trotta, 2003.

BOYD, A., *An Atlas of World Affairs*, Londres: Routledge, 1991 (9ª ed.)

BRZEZINSKI, Z., *El Gran Tablero Mundial*, Barcelona: Paidós, 1998.

CALVOCORESSI, P., *Historia Política del mundo contemporáneo. De 1945 a nuestros días*, Madrid: Akal, 1999 (Setena edició).

CARLSNAES, W.; RISSE, T.; SIMMONS, B. A. (eds.), *Handbook of International Relations*, Londres: SAGE, 2002.

CARRILLO SALCEDO, J.A. (comp.), *Textos básicos de Naciones Unidas*, Madrid: Tecnos, 1982.

CASTELLS, M., *La era de la Información. Economía, sociedad y cultura* (3 vols.), Madrid: Alianza, 1997-98.

CENTRO DE INVESTIGACIÓN PARA LA PAZ (CIP), *Anuario del CIP. Conflictos y dilemas de la sociedad internacional*, Madrid: CIP / Icaria.

CHALIAND, G. i RAGEAU, J.P., *Atlas stratégique et géopolitique*, Brussel·les: Complexe, 1994

DER DERIAN, J. (ed.), *International Theory. Critical Investigations*, London: MacMillan, 1995

DONELLY, J., *Realism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press, 2000.

DOUGHERTY, J.E. i PFALTZGRAFF JR., R. L., *Contending Theories of International Relations: A Comprehensive Survey (4th edition)*, New York: Longman, 1997.

DOYLE, M. W., *Ways of War and Peace*, New York / London: W.W. Norton & Company, 1997.

EVANS, G. i NEWNHAM, J., *The Penguin Dictionary of International Relations*, London: Penguin Books, 1998.

GARCÍA DE CORTÁZAR, F. i LORENZO, J.M., *Historia del mundo actual, 1945-1989*, Madrid: Alianza, 1990.

GRIFFITHS, M., *Fifty Key Thinkers in International Relations*, London: Routledge, 1999.

GRIFFITHS, M. i O'CALLAGHAN, T., *International Relations: The Key Concepts*, London: Routledge, 2002

HALLIDAY, F., *Las relaciones internacionales en un mundo en transformación*, Madrid: Los Libros de la Catarata, 2002.

IFRI, Ramses, *Rapport annuel mondial sur le système économique et stratégique*, París.

IGNATIEFF, M., *Los derechos humanos como política e idolatría*, Barcelona: Paidós, 2003.

JACKSON, R. i SORENSEN, G., *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

JOUVÉ, E., *Relations Internationales*, Paris: Presses Universitaires de France, 1992.

KAGAN, R., *Poder y debilidad. Estados Unidos y Europa en el nuevo orden mundial*, Madrid: Taurus, 2003.

KALDOR, M., *Las nuevas guerras*, Barcelona: Tusquets Editores, 2001.

KEGLEY Jr., C. W i WITTKOPF, E.R., *World Politics. Trend and Transformation*, (8th edition) Boston: Bedford / St. Martin's, 2001.

KEGLEY Jr., C. W i WITTKOPF, E.R. (eds.), *Global Agenda: Issues and Perspectives*, McGraw-Hill, 2001.

LAMO DE ESPINOSA, Emilio, *Bajo puertas de fuego. El nuevo desorden internacional*, Madrid: Taurus, 2004.

LAWSON, S. (ed.), *The New Agenda for International Relations: From Polarisation to Globalisation in World Politics?*, Polity Press, 2001.

LINKLATER, A. (ed.), *International Relations. Critical Concepts in Political Science* (5 vols.), London: Routledge, 2000.

LITTLE, R. i SMITH, M. (ed.), *Perspectives on World Politics*, London: Routledge, 1991 (2nd edition)

LUNDESTAD, G., *East, West, North, South. Major Developments in International Politics since 1945*, Oxford: Oxford University Press, 1999 (4th edition).

McMAHON, R. J., *The Cold War: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

MERLE, M., *Sociología de las relaciones internacionales*, Madrid: Alianza Universidad, 2000 (3ª edición revisada y ampliada).

MESA, R., *La nueva sociedad internacional*, Centro de Estudios Constitucionales, Madrid, 1992.

MESA, R. (comp.) *La sociedad internacional contemporánea. Documentos básicos* (2 vols.), Madrid: Taurus, 1982.

MORGENTHAU, H., *Escritos sobre política internacional*, Madrid: Tecnos, 1990.

ORTEGA, A., *Horizontes cercanos. Guía para un mundo en cambio*, Madrid: Taurus, 2000.

PEÑAS, F.J., *Hermanos y enemigos. Liberalismo y Relaciones Internacionales*, Madrid: Los Libros de la Catarata, 2003.

PEREIRA CASTAÑARES, J.C. i MARTÍNEZ-LILLO, P.A., *Documentos básicos sobre Historia de las Relaciones Internacionales 1815-1991*, Madrid: Editorial Complutense, 1995.

PLANO, J. / OLTON, R., *The International Relations Dictionary*, Santa Barbara: ABC-CLIO, 1988.

PNUD, *Informe sobre el Desarrollo Humano* (anual).

ROSKIN, M. G. i BERRY, N.O., *The New World Of International Relations*, London: Prentice-Hall, 1999.

SIPRI Yearbook on Armament and Disarmament, Oxford: Oxford University Press (anual).

STEGER, M., *Globalization: A Very Short Introduction*, Oxford: Oxford University Press, 2003.

TRUYOL, A., *La sociedad internacional*, Madrid: Alianza, 1993 (2ª edició).

WALZER, M., *Guerras justas e injustas. Un razonamiento moral con ejemplos históricos*, Barcelona: Paidós, 2001.

WHITE, B., LITTLE, R. i SMITH, M. (eds.), *Issues in World Politics*, Palgrave Macmillan, 2001 (Second Edition - Revised, Expanded and Updated)

ZALDÍVAR, C.A., *Variaciones sobre un mundo en cambio*, Madrid: Alianza, 1996.

ZORGBIBE, Ch., *Historia de las Relaciones Internacionales* (2 vols), Madrid: Alianza, 1997.

Revistes

- Afers Internacionals (CIDOB)
- Cooperation and Conflict
- Foreign Affairs (USA)
- International Affairs (UK)
- Foreign Affairs en español (Mèxic)
- Foreign Policy – Edición Española (Espanya)
- International Organization (USA)
- International Studies Quarterly
- International Security (USA)
- La Vanguardia Dossier (Espanya)
- Le Monde Diplomatique (França-Espanya)
- Política Exterior (Espanya)
- Review of International Studies (UK)
- World Politics (USA)
- The World Today (UK)

Pàgines web

Nacions Unides: <http://www.un.org/spanish>
Comité d'ajuda al desenvolupament de la OCDE: <http://www.oecd.org/cad>
FMI: <http://www.imf.org/external/spa/index.htm>
Revista electrònica de relacions internacionals: <http://www.reei.org>
Le Monde Diplomatique: <http://www.monde-diplomatique.fr/>
Amnistia Internacional: <http://www.a-i.es/>
CIDOB: <http://www.cidob.es>
Observatori de crisis del Cidob: http://observatori.barcelona2004.org/observatorio/home_c.htm
Observatori de Política Exterior Europea de l'Institut Universitari d'Estudis Europeus (IUEE):
http://selene.uab.es/_cs_iuee/catala/obs/index.html
Foreign Affairs - <http://www.foreignaffairs.org/>
Foreign Affairs en español – <http://www.foreignaffairs-esp.org>
Foreign Policy – Edición Española - <http://www.fp-es.org>
The Swedish Institute of International Affairs - <http://www.ui.se/>
FIRST (Facts on International Relations and Security Trends) - <http://first.sipri.org/>
Historiasiglo20.org - <http://www.historiasiglo20.org/>
International Relations and Security Network - <http://www.isn.ethz.ch/>
International Affairs Resources (www virtual library) - <http://www.ETOWN.EDU/vl/>
Heidelberg Institute of International Conflict Research (HIIC) - <http://www.hiik.de/en/index.htm>
Institute for War and Peace Reporting (IWPR) - http://www.iwpr.net/index.pl?home_index.html